

2.9

ONSDAGSSERIEN 1

Musikhuset kl. 19.00

Sibelius

Hannu Lintu, dirigent

Elina Vähälä, violin

Virpi Räisänen, mezzosopran

Jean Sibelius: Okeaniderna, Yaleuniversitetets version 10 min

*Jean Sibelius: Violinkonsert d-moll op. 47,
originalversionen* 32 min

I Allegro moderato

II Adagio di molto

III Allegro, ma non tanto

PAUS 20 min

*Kalevi Aho: Symfoni nr 16 för mezzosopran,
stråkar och slagverk, uruppförande (Yles beställning)* 52 min

I Die Wanderstraßen (Vandringsvägar)

II Ein Zipfel dieser Welt (Ett hörn i denna värld)

III Des Blinden Sehnsucht (Den blindes längtan)

IV Weit verirrte Bilder (Fjärran förirrade bilder)

V Die Fahrende (Den resande)

JEAN SIBELIUS (1865–1957): OKEANIDERNA, YALEUNIVERSITETETS VERSION

Sibelius hade förmodligen en längre tid gått och ruvat på idén till en komposition i stil med *Okeaniderna*. Då tillfället gav sig blev han åtminstone inte tvungen att leta väldigt länge efter ett ämne till en ny komposition. Den första impulsen till ett verk med havsmotiv kan han mycket väl ha fått av Debussy, vars i bländande färger badande triptyk *La mer* hade tagit världen med storm knappa tio år tidigare. Fullt medveten om de grundläggande skillnaderna mellan sin egen karaktär som tonsättare och den franska impressionismen ville Sibelius måhända experimentera med vad man kunde åstadkomma genom att kombinera dessa två grundinställningar. Detta kan sättas i ett större sammanhang, nämligen frågan som spökat i Sibelius tankar om hur en tonsättare som härstammar från ett land utanför Europas stora kulturcentra kunde se sin egen ställning och framtid.

Okeaniderna kom till i ett synnerligen intressant skede i Sibelius produktion. Stycket hör till en period då Sibelius i högre grad än tidigare tangerade rådande mellaneuropeiska trender. Sibelius kände sig mest hemmastadd i melankoliska, ibland dystra sinnesstämningar och därför stod expressionismens huvudsakligen mörka själslandskap honom närmare än im-

pressionismen, som var tidens ljusare huvudriktning. Man brukar ofta framhäva detta drag och uppleva det som någonting nordligt, men Sibelius hade även en sydligare komponent. I dnyningarna efter den tangerade expressionismen ledde detta till en impressionistisk strömning och till *Okeaniderna*, som vid sidan av några stycken av mindre format blev det enda i sitt slag i mästarrens produktion.

Okeanidernas partitur kombinerar på ett unikt sätt symfoniskt bearbetad musik med impressionistisk amorfism. På sin egen fråga om huruvida "*Okeaniderna* är ett impressionistiskt verk" svarar Erik Tawaststjerna: "ja och nej". Han ser dikotomin så, att verkets klangfärg och dess dallrande ytstruktur tillsammans med vissa harmoniska gester bildar ett impressionistiskt lager, medan de klassisk-romantiska symfoniska dragen syns i det sätt på vilket nya idéer härleds ur de föregående och även i någon mån i kontrapunktiska skikt, som visserligen i detta verk inte i dramaturgiskt hänseende har så central betydelse. Det finns inte så mycket att tillägga till detta men det kan löna sig att göra en tankelek och försöka betrakta situationen ur äktimpressionistisk synvinkel. Jag tror att fransmännen i *Okeaniderna* hör samma tudelning som Tawaststjerna men så att säga spegelvänd. De drag som för oss här i norr låter så uppenbart impressionistiska kanske inte för dem låter som någon fullödlig lek med ljuset, medan sättet att gå vidare genom härledning – som enligt oss finns med i stycket bara för att "det hör till" – kan förorsaka exotiska dallringar hos dem.

JEAN SIBELIUS (1865–1957): VIOLINKONSERT, ORIGINALVERSIONEN

Arbetet på violinkonserten präglades dels av lyckliga stunder av inspiration som på löpande band kunde föda några av hans bästa idéer, dels ögonblick av förtvivlan då han bankade huvudet i väggen, när formen inte ville öppna sig eller detaljerna i innehållet inte fick sin lösning. Det resulterade i depression och utflykter till Helsingfors med dryckeslag som kunde vara i flera dagar. Aino blev ibland tvungen att söka upp sin man och föra honom med hästdroska till Lojo, där familjen vid den tiden bodde på uppmaning av Axel Carpelan.

Som vi numera är väl medvetna om finns det två versioner av violinkonserten. Den största skillnaden är första satsens längd och struktur. På premiärinspelningen av den ursprungliga versionen är första satsens speltid ca 3 minuter längre än motsvarande sats i den slutliga versionen. Största delen av temana har förblivit oförändrade i den nya upplagan. Ett undantag utgörs av expositionens slutmotiv vars rytmiskt lätta karakteristiska gestalt förändrades och blev en passionerad bred båge. Ur denna samma "karakteristiska gestalt" fick Sibelius i ursprungsversionen ut en avsevärd mängd potential; i den slutliga versionen finns inte så mycket kvar av detta. En lyssnare som vant sig vid den slutliga versionen överraskas av hur länge det "dröjer" innan sidotemat

"wienskt" stiliserat gungande, melodiska motiv börjar. Hela övergången är avsevärt smidigare och mera organisk i den slutliga versionen. En annan stor skillnad ligger däri att originalversionen har en andra omfattande, lite "bachmässigt" stiliserad kadens, som helt försvunnit i den slutliga versionen. I den slutliga versionen saknas också övergången före denna andra kadens (som enligt Salmenhaara på en charmigt sätt påminner om Mendelssohn).

I revisionen förkortades även finalen i hög grad. Skillnaden i speltid är av storleksordningen två minuter. Bägge snabba satserna har berövats en hel del virtuost material som tonsättaren i ett utslag av iver ("hämnedlystnad"?) varit så överfrikostig med. Den långsamma satsen besparades alla större omvälvningar. Fastän det numera är synnerligen vanligt att ivra för de "ursprungliga" versionerna som tonsättarna övergivit, är det åtminstone vad violinkonserten beträffar uppenbart att förändringarna varit till det bättre och att tonsättaren hade rätt då han gick in för så pass genomgripande justeringar. Det är sedan en annan sak att tidiga prototyper till stora mästerverk är speciellt intressanta både ur generell historisk synvinkel sett och då man studerar tonsättarens personliga utveckling.

Jouni Kaipainen

KALEVI AHO (F. 1949): SYMFONI NR 16

Min sextonde symfoni påbörjades i slutet av november 2013 och blev färdig i februari 2014. Den är skriven för stor stråkorkester, fyra slagverkare och mezzosopran. Detta var i övrigt en besättning som Hannu Lintu hade önskat sig förutom mezzosopranens medverkan i finalen som var mitt val. Till symfonins slaginstrument hör förutom symfoniorkesterns standard uppsättning också många ovanliga instrument såsom plattklockor, djembe, darbuka, oceantrumma, fjädertrumma, binzasara (japansk skallra), dobaci (kinesisk-japansk tempelklocka) samt kinesisk mångong.

Arbetet var redan på god väg, då jag som text till finalen fann dikten *Die Fahrende* av den tyske poeten Gertrud Kolmar (1894–1943). Från den härstammar alla satsernas rubriker.

Första satsen (*Die Wanderstraßen*) börjar med en kraftfull melodi för kontrabassektionen och ett ödesdigert motiv för plattklockor. Musikens tempo börjar gradvis tillta från och med den lugna början och satsen kulminerar i ett vilt avancerande presto (5/4) som även innehåller virtuosa solon för slaginstrument. Sedan lugnar sig musiken gradvis ända tills den i de sista takterna återgår till det inledande tempot.

Andra satsen (*Ein Zipfel dieser Welt*) börjar full av förväntningar och mystik. Då de olika stråkinstrumenten i första satsen huvudsakligen spelade i enhetliga grupper, delar de nu på sig (divisi) i andra satsen och nästan varje instrumentalist har en egen avvikande stäm-

ma. Trots det förekommer nog även häftiga och passionerade, unisona melodier för stråkarna. Allegrettoavsnittet i den senare delen av satsen har en överklig stämning som domineras av slaginstrumenten.

Tredje satsen (*Des Blinden Sehnsucht*) växer i flera vågor fram till hela symfonins emotionellt kanske mest laddade och passionerade kulmen, varefter musiken lugnar sig och tonar bort.

Fjärde satsen (*Weit verirrte Bilder*) är snabb. Den avancerar med alltigenom stillsamma nyanser och stråkarna är ofta indelade i mindre divisi-sektioner. Många enskilda musiker har små egna soli. Rubriken som jag plockat ur Gertrud Kolmars dikt motsvarar i hög grad satsens överkliga stämning.

Finalens (*Die Fahrende*) stillsamma början domineras av slaginstrumenten. Det centrala instrumentet är en kinesisk mångong med en klang som påminner lite om en tamtam och som ger finalen en ritualliknande grundstämning. Till slaginstrumenten och stråkarna fogas lite senare en långsam vokalis utan ord för mezzosopran som hörs bakom scenen. Sedan kommer sångsolisten in på estraden och sjunger sången *Die Fahrende*. Efter att ha sjungit denna dikt och därmed sagt sitt avlägsnar sig mezzosopranen från scenen. Liksom början domineras slutet av gonggongens rituella klanger. Till dem fogar mezzosopranen bakom scenen alldeles i slutet en sista vers utan ord.

Kalevi Aho

HANNU LINTU

Hannu Lintu tillträdde som Radios symfoniorkesters åttonde chefsdirigent i augusti 2013 och fortsätter därmed sitt tidigare framgångsrika mångåriga samarbete med RSO. Under spelåret 2015–2016 dirigerar Lintu 15 konserter i Musikhuset och åker ut med orkestern på turné till Japan och Österrike.

Före RSO var Hannu Lintu konstnärlig ledare för Tammerforsfilharmonin och chefsdirigent för Helsingborgs Symfoniorkester. Därtill har han varit förste gästdirigent för Irish National Orchestra. Lintu arbetar regelbundet även med kammarorkestern Avanti! och var konstnärlig ledare för Avantis sommarfestival 2005.

Utöver de viktigaste inhemska orkestrarna har Lintu dirigerat bl.a. Philharmonia Orchestra i London, BBC Scottish Symphony Orchestra, symfoniorkestrarna i Cleveland, Houston, Minnesota, Detroit och St. Louis, radioorkestrarna i Leipzig och Köln samt Orchestre National de Lyon. Under säsongen 2015–2016 gästdirigerar han bl.a. Islands och Baltimores symfoniorkestrar, Statliga orkestern i Moskva och Souls filharmoniker. I maj 2016 återvänder Lintu till Finlands Nationalopera där han dirigerar Wagners Tristan och Isolde. Tidigare har Lintu dirigerat bl.a. Sallinens Kullervo vid Operafestivalen i Nyslott 2014 och Tannhäuser på Tammerforsoperan 2012. Med Estlands Nationalopera har han spelat in Tauno Pylkkänens opera Mare och hennes son.

Hannu Lintu har gjort ett flertal inspelningar för skivmärkena Ondine, Naxos, Avie och Hyperion. Den senaste skivinspelningen är från sommaren 2015, då han spelade in Tjajkovskijs och Mendelssohns violinkonserter med Fumiaki Miura och Tyska symfoniorkestern i Berlin. Många av hans skivinspelningar har fått pris i hemlandet och utomlands. En Grammy-nominering fick Lintu för premiärinspelningen av Einojuhani Rautavaaras opera Kaivos (Gruvan). RSO och Hannu Lintu har även spelat in musik av bl.a. Fagerlund, Berio och Messiaen. Skivan med György Ligetis violinkonsert och orkesterverk utnämndes till Editor's Choice i tidskriften Gramophone i februari 2014. Under säsongen 2015–2016 spelar Lintu och RSO in musik av bl.a. Lindberg, Melartin och Prokofjev.

Hannu Lintu har studerat piano- och cellospel först vid Åbo konservatorium och senare vid Sibelius-Akademien, där hans lärare i orkesterdirigering var Jorma Panula, Atso Almila, Eri Klas och Ilja Musin. Han har kompletterat sin utbildning bl.a. vid sommarakademien i Siena för Myung Whun Chung. Han vann Den nordiska dirigenttävlingen 1994.

ELINA VÄHÄLÄ

Violinisten Elina Vähälä hör till de inhemska instrumentalisternas internationella stjärngarde. Hon debuterade som solist med Lahtis stadsorkester redan i tolv års ålder. År 1999 vann Vähälä den prestigefulla tävlingen Young

Concert Artists International Auditions och samma år fick hon strålande kritik i New York Times för sin debutkonsert i New York.

Elina Vähälä har uppträtt som solist med bl.a. Sinfonia Lahti, Helsingfors och Åbo stadsorkestrar, Minnesota Orchestra, Nashville Symphony Orchestra och ungdomsorkestrern Simón Bolívar samt samarbetat med bl.a. Leonard Slatkin, Jukka-Pekka Saraste, Okko Kamu, Jacob Hruša, Thierry Fischer och Leif Segerstam. I december 2008 uppträdde Vähälä vid Nobelstiftelsens fredsceremoni och konsert.

Under pågående säsong uppträder Vähälä som solist bl.a. med Mellersta Österbottens kammarorkester under Sakari Oramo, med Sinfonia Lahti på turné i Mellaneuropa samt i USA med Buffalo Philharmonic Orchestra och Colorado Springs Philharmonic. Därtill debuterar Vähälä med Yomiuri Nippon Symphony Orchestra och Orchestre Philharmonique de Strasbourg. Till höjdpunkterna under de senaste säsongerna hör hennes konserter som solist med bl.a. Nashville Symphony Orchestra och Detroit Symphony Orchestra samt hennes USA-turné med Festival Pablo Casals Prades Collective.

Elina Vähälä har tillsammans med pianisten och dirigenten Ralf Gothóni uruppfört Aulis Sallinen's Kammarkonsert samt Curtis Curtis-Smiths Dubbelkonsert. Därtill spelade Vähälä våren 2012 John Coriglianos violinkonsert för första gången i Norden och uruppförde en violinkonsert som hon beställt av Jaakko Kuusisto.

Till Vähäläs partner inom kamarmusiken hör bl.a. Jurij Basjmet, Ana Chumachenco, Ralf Gothóni,

Bruno Giuranna, Jan-Erik Gustafsson, Gary Hoffman, Steven Isserlis, Frans Helmerson, Paavali Jumppanen, Jaakko Kuusisto, Cho-Liang Lin, Arto Noras, Jean-Yves Thibaudet och Alisa Weilerstein. Vähälä är grundande medlem i Violinakademin som inledde verksamheten hösten 2009 med understöd av Finska kulturfonden och violinprofessor vid musikhögskolan i Karlsruhe.

Elina Vähälä började spela violin i tre års ålder för Seppo Reinikainen vid Päijät-Häme konservatorium och fortsatte sedan som Pertti Sutinen's elev. Genom åren har Vähälä fått undervisning vid violinskolan i Kuhmo av Zinaida Gilels, Ilja Grubert och Pavel Vernikov, samt i München av Ana Chumachenco. Hennes studier vid Sibelius-Akademien leddes av Tuomas Haapanen.

Elina Vähäläs instrument är en Giovanni Battista Guadagnini från år 1780.

VIRPI RÄISÄNEN

Mezzosopranen Virpi Räisänen tog sitt sångdiplom med högsta betyg vid konservatorierna i Utrecht och Amsterdam, där hennes lärare var Eugenie Ditewig och Udo Reinemann. Därefter studerade hon för den kända holländska sångpedagogen Margreet Honig.

Virpi Räisänen debuterade vid musikkfestspelen i Salzburg sommaren 2009 i Luigi Nonos opera *Al gran sole carico d'amore*. Hon fick nyinbjudan till Salzburg sommaren 2010 för uruppförandet av Wolfgang Rihms opera *Dionysos*, som hon även sjöng på Nederländernas opera och statsoperan

i Berlin. Till hennes övriga roller hör bl.a. Elmira i Händels Floridante, dubbelrollen som Musan och Niklaus i Offenbachs Hoffmanns berättelser, Orfeo i Glucks Orfeo ed Euridice samt Iseut aux blancs Mains i Frank Martins opera Le Vin Herbé. Vid Helsingfors Festspel 2013 sjöng Virpi Maijas roll i Uljas Pulkkis opera Viisi naista kappelissa och Dafne i Hasses opera Leucippo vid festivalen i Schwetzingen SWR 2014.

Virpi Räisänen har sjungit som solist med bl.a. Orchestre de Radio France, Tyska symfoniorkestern, Nederländska Kammarorkestern, Gulbenkianorkestern, Europeiska Unionens Kammarorkester, Mellersta Österbottens kammarorkester, Tapiola Sinfonietta och Helsingfors stadsorkester och uppträtt med ett flertal kammarmusikbesättningar, bl.a. i Concertgebouw i Amsterdam, Théâtre du Châtelet i Paris, vid musikfestspelen i Aix-en-Provence och Musicus Fest Hong Kong.

Virpi Räisänen har sjungit lied förutom i Finland och Mellanuropa även i Hong Kong och Japan. Hon är känd som tolk av nutida musik och har uruppfört tiotals verk av vilka de flesta varit skrivna för och tillägnade henne. År 2012 släpptes hennes debutskiva The Legacy of Mahler på skivmärket Ondine i samarbete med pianisten Marita Viitasalo.

Virpi har varit konstnärlig ledare för kammarmusikfestivalen Oulunsalo Soi sedan året 2012.

RADIONS SYMFONIORKESTER

Radions symfoniorkester (RSO) är Oy Yleisradio Ab:s orkester och har som uppgift att producera och befrämja finländsk musikkultur. Orkesterns chefsdirigent är Hannu Lintu som tillträdde sin post hösten 2013. RSO:s hedersdirigenter är Jukka-Pekka Saraste och Sakari Oramo.

Den ursprungliga tiomanna Radioorkestern grundades år 1927. På 1960-talet utvidgades den till en fulltalig symfoniorkester. RSO:s tidigare chefsdirigenter är Toivo Haapanen, Nils-Eric Fougstedt, Paavo Berglund, Okko Kamu, Leif Segerstam, Jukka-Pekka Saraste och Sakari Oramo.

Förutom de stora klassisk-romantiska mästerverken omfattar RSO:s repertoar en hel del nutida musik och orkestern uruppför årligen ett flertal verk som beställt av YLE. Till RSO:s uppgifter hör även att förse radions arkiv med friköpta inspelningar av hela den inhemska orkesterrepertoaren. Under spelåret 2015–2016 uruppför orkestern sex verk som beställts av Yleisradio Ab. Därtill består programmet bl.a. av pianokonsert av Beethoven och Prokofjev, symfonier av Schumann och Brahms samt Mendelssohns oratorium Elias. Till orkesterns gästartister hör bl.a. pianisterna Murray Perahia, Nelson Freire och Andrés Schiff, dirigenterna David Zinman, Tugan Sohijev och Manfred Honeck samt sopranen Karita Mattila och mezzosopranen Anne Sofie von Otter.

RSO har spelat in på skiva musik av bl.a. Ligeti, Eötvös, Nielsen, Hakola, Lindberg, Saariaho, Sallinen, Kaipainen och Kokkonen samt premiärinspelningen av Armas Launis opera *Aslak Hetta*. Orkesterns skivor har fått pris av bl.a. BBC Music Magazine, Académie Charles Cros och MIDEM Classical. RSO:s skiva med Ligetis violinkonsert och verk för orkester valdes till Editor's Choice i tidskriften Gramophone i februari 2014.

RSO företar regelbundet konsertturnéer på olika håll i världen. Under sä-

songen 2015–2016 uppträder orkestern under Hannu Lintus ledning i Japan och i Österrike.

RSO:s radiokanal, Yle Radio 1, radierar alla orkesterns konserter. I allmänhet sänds såväl de utländska som inhemska konserterna direkt. Konserterna kan även avlyssnas på RSO:s webbsidor (yle.fi/rso) och ses live i hög resolution. En stor del av konserterna televiseras också direkt på Yle Teema.